

Др Зоран Миладиновић,
редовни професор

УДК: 368.91
DOI: 10.46793/UPSSIX.535M

ОСИГУРАЊЕ ЖИВОТА У КОРИСТ ТРЕЋИХ ЛИЦА*

Резиме

Осигурање живота у корист трећих лица најзаступљенији је вид осигурања живота за случај смрти. Шта више, у неким правима ова врста осигурања може се уговорити само за случај смрти осигураног лица. У нашем праву осигурања нема оваквих ограничења, што значи да се исто може уговорити и за случај доживљења одређене старости осигураног лица. Код ове врсте осигурања, осигурани случај може се остварити на личности уговарача осигурања или на неком другом лицу. Осигурано лице дакле може бити и сам уговарач осигурања а може бити и неко друго лице. С обзиром да се код ове врсте осигурања наступањем осигураног случаја исплата осигуране суме увек врши одређеном трећем лицу-кориснику осигурања и да се у уговору о осигурању помиње више лица са различитим правним статусом, уговором о осигурању морају се јасно дефинисати питања као што су јасно одређивање корисника осигурања, шта се дешава ако корисник осигурања умре пре осигураног лица, односно уговарача осигурања, да ли је потребно да корисник осигурања да свој пристанак да му се исплати накнада, да ли и до када уговарач осигурања може да опозове корист коју је уговорио за треће лице-корисника осигурања и сл. Сва ова питања углавном су уређена законским одредбама, али посебан значај имају Општи услови осигурања живота компанија која се баве животним осигурањем, будући да су напред наведена питања јасно дефинисана на основу искустава која су се у пракси показала као отворена.

Кључне речи: осигурање, живот, осигуравач, осигураник, осигурано лице, корисник осигурања, осигурана сума.

* Рад је резултат истраживања на пројекту Правног факултета Универзитета у Крагујевцу: „Усклађивање правног система Србије са стандардима Европске уније”, који се финансира из средстава Факултета.

1. Увод

Уговор о осигурању живота у корист трећих лица, у пракси је један од најзаступљенијих уговора у корист трећег који познају прописи облигационог права¹ укључујући и наш Закон о облигационим односима (даље ЗОО)². Наиме, ЗОО најпре у чл. 149 уређује уговор у корист трећег као опште правило прописујући у ст. 1 да „кад неко уговори у своје име потраживање у корист трећег, трећи стиче сопствено и непосредно право према дужнику, ако није што друго уговорено или не произилази из околности посла“. У ст. 2 истога члана даље се каже да у том случају „уговарач има право захтевати да дужник изврши према трећем оно што је уговорено у корист тог трећег лица“. Када је у питању осигурање у корист трећих лица, ово опште правило из нашег ЗОО конкретизовано је одредбама чл. 957-965 ЗОО које уређују питање осигурања живота у корист трећих лица. Код осигурања живота у корист трећег лица поред осигуравача редовно се појављују још три лица³ и то: уговарач осигурања, то је лице које закључује уговор о осигурању са осигуравачем и које преузима обавезу плаћања премије осигурања;⁴ осигурано лице (осигураник), то је лице чији је живот покривен осигурањем, односно лице у чијем животу треба да се догоди осигурани случај предвиђен уговором о осигурању да би корисник осигурања могао да захтева испуњење обавезе од стране осигуравача; корисник осигурања, то је лице у чују корист је уговор закључен, према коме је осигуравач у обавези кад наступи осигурани случај, и ако не учествује у закључивању уговора о осигурању.⁵ Код овог осигурања дакле уговарач осигурања је у улози стипуланта, осигуравач је у улози промитента, а корисник осигурања је у улози бенефицијара⁶ који стиче непосредно и самостално право према осигуравачу.⁷ Суштина овог осигурања је у томе да се осигурани случај може остварити на личности уговарача осигурања или неког другог лица, односно да осигурано лице буде и сам уговарач осигурања.⁸ Код осигурања живота за случај смрти, осигуравач по наступању осигураног случаја исплаћује

¹ Пилаш, А., *Улога и значај осигурања живота у свету и код нас*, Осигурање и привреда, бр. 5-6/1976, стр. 44.

² Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, са изменама у бр. 38/85, 46/85, 57/89; Службени лист СРЈ, бр. 31/9, 22/99, 23/99, 35/99, 44/99 и Службени гласник Републике Србије бр. 18/2020.

³ Машкић, Н., *Животно осигурање-основни принципи*, Загреб, 2008, стр. 47.

⁴ Миладиновић, З., *Премија као цена ризика и битан елемент уговора о осигурању*, Зборник радова: XXI век - век услуга и Услужног права, књ. 9, Крагујевац, 2018, стр. 49-62.

⁵ Ђурковић, М., *Уговор о животном осигурању*, Право у господарству, бр. 11-12/1996, стр. 1027.

⁶ Антић, О., *Правна природа уговора у корист трећег лица*, Правни живот, бр. 11/2007, стр. 747.

⁷ Сокал, В., *Правни положај корисника осигурања живота*, ОУР, бр. 4/88, стр. 121.

⁸ Јанковец, И., *Осигурање живота*, Европско законодавство, бр. 3/2003, стр. 55.

осигурану суму лицу које је уговарач осигурања унапред означио као корисника осигурања. У неким правима, осигурање живота у корист трећег може се уговорити само за случај смрти осигураног лица,⁹ док код нас нема таквог ограничења, што значи да се оно може уговорити и за случај доживљења осигураног лица, мада је у пракси ређе.¹⁰

Осигурање живота у корист трећег лица је прилично сложено питање које захтева одговор на неколико питања: закључивање уговора са означањем или без означања корисника осигурања; одређивање корисника осигурања (ко одређује корисника, ко може бити корисник осигурања, време и облик одређивања корисника осигурања, начин одређивања корисника осигурања, да ли је потребан пристанак осигураног лица, обавештавање осигуравача о одређивању корисника), какав је правни положај корисника осигурања, могућност опозива корисника осигурања и друга питања.

Управо ова питања ће бити разматрана у овом раду, при чему ће као полазна основа бити решења садржана у актуелном ЗОО и Општим условима осигурања наших осигуравајућих друштава.

2. Одређивање корисника осигурања

Одређивање корисника осигурања је строго лично право уговарача осигурања и оно је као такво изричито предвиђено одредбом чл. 957, ст. 1 ЗОО. Ово правило је предвиђено и у страном законодавству.¹¹ Сматра се да би другачији третман овог права нарушио природу и смисао ове врсте уговора (у корист трећег) који се најчешће закључују с обзиром на личност корисника осигурања и однос уговарача осигурања према њему.¹² Из чињенице да је у питању строго лично право произилази и правило да се не допушта другим лицима (повериоцима уговарача осигурања или његовим наследницима) да одређују или мењају кориснике осигурања. Ово строго лично право уговарача осигурања је идентично његовом строго личном праву на откуп осигурања или предујам осигуране суме.¹³

Правило је да се уговором о осигурању живота у корист трећег лица јасно одреди корисник осигурања. У пракси се међутим може догодити да у уговору о осигурању није означен корисник осигурања или да је одредба о одређивању корисника осигурања без дејства. Ово задње се може догодити из разних

⁹ Глушац, Д., *Уговори о осигурању живота за случај смрти*, Зборник радова: XXI век-век услуга и Услужног права, књ. 10, Крагујевац, 2019, стр. 52.

¹⁰ Шулејић, П., *Право осигурања*, 2005, стр. 486.

¹¹ Иванишевић, Х., *Одобрење потрошачких кредита на темељу полисе осигурања*, Осигурање и привреда, бр. 5/1968, стр. 883.

¹² Сокал, В., *Осигурање у корист трећег*, Београд, 1965, стр. 146.

¹³ Глушац, Д., *Специфичности одређивања корисника код уговора о осигурању живота у корист трећег лица*, Зборник радова: Савремени правни промет и услуге, Крагујевац, 2018, стр. 305.

разлога: одређивање корисника осигурања може бити ништаво; корисник може бити опозван, а да нови није одређен; може се десити да смрт корисника осигурања наступи пре настанка осигураног случаја; да корисник осигурања одбије право из осигурања које је уговорено у његову корист.¹⁴ У свим наведеним случајевима, према одредбама ЗОО (чл. 964) сматра се да је уговарач осигурања уговарао у своју корист, односно корист својих правних следбеника, а не у корист трећих лица. У том случају, осигурана сума припада имовини уговарача осигурања и са осталом његовом имовином и правима прелази на његове наследнике.

Суштинска разлика између ситуације када је уговором о осигурању живота јасно означен корисник осигурања и када корисник осигурања није означен је у томе што у првом случају осигурана сума не улази у заоставштину уговарача осигурања, већ припада означеном кориснику осигурања, који се може обратити непосредно осигуравачу, па и подношењем директне тужбе ако до такве ситуације дође, док у другом случају она улази у имовину уговарача осигурања и дели правну судбину његове остале имовине. Из овог правила произилазе следеће последице:

Код осигурања живота у корист трећег без означавања корисника осигурања, „наследници уговарача осигурања се у односу на осигурану суму не појављују као корисници уговора у корист трећег, па самим тим немају ни сопствено право и директну тужбу према осигуравачу; они се могу користити осигурањем само под условом да прихвате наслеђе и само у висини свог наследног дела; повериоци уговарача осигурања на осигураној суми имају иста права као и на осталој имовини дужника-могу да врше пленидбу потраживања, могу предузети мере обезбеђења наплате и др.“¹⁵

Код осигурања живота у корист трећег са означавањем корисника осигурања „овај (корисник осигурања) непосредно на основу уговора и полисе осигурања, по свом праву, а не по основу признатог му права наслеђа иза смрти осигураника стиче право на суму осигурања живота. Сума осигурања живота, не представља заоставштину осигураника и она не улази у масу за намиривање његових поверилаца, него у корист одређених лица као корисника осигурања. Уговори ове врсте не служе да се сумом осигурања повећа заоставштина лица које погине, него да се обештете они који остају а његови су блиски сродници“.¹⁶

¹⁴ Калабић, Д., *Осигурање живота у корист трећих лица*, Осигурање и привреда, бр. 6/70, стр. 33.

¹⁵ Сокал, В., *Правни положај корисника ...*, стр. 121.

¹⁶ Пресуда Врховног суда Југославије, Рев. 2547/63 од 24 XI 1964 СЗО, IX/3-377. Суд даље каже да би сума осигурања могла доћи у обзир само као предмет извршења по тражењу поверилаца осигураника, а не би се могло судити да корисници осигурања одговарају сумом осигурања која им непосредно припада- они одговарају својом имовином у висини наследства. Наведена пресуда преузета из: Шулејић П., *Право осигурања*, стр. 487, фуснота 1269.

Исто правило се примењује и када су за кориснике осигурања одређени наследници уговарача осигурања. Ово због тога што се они не појављују у својству наследника, нити осигурану суму потражују по основу наследства. Ово је јасно прописано одредбом чл. 960, ст. 1 ЗОО, према којој „осигурана свота која треба да буде исплаћена кориснику не улази у заоставштину уговарача осигурања, па ни када су за корисника одређени њихови наследници“. Овим лицима припада право на одговарајући део осигуране суме и ако се одрекну наследства.¹⁷ То је такође изричито предвиђено одредбом чл. 960, ст. 3 која гласи: “Ако је уговарач осигурања одредио за кориснике своју децу, своје потомке, или наследнике уопште, сваком тако одређеном кориснику припада право на одговарајући део осигуране своте и ако се одрекао наслеђа“.

Што се тиче момента у коме треба да је одређен корисник осигурања, сматра се да корисник треба да буде одређен у тренутку када осигуравач треба да исплати осигурану суму, а не када је уговор о осигурању закључен.¹⁸ Из овога се изводи закључак да корисник осигурања може бити одређен све до наступања осигураног случаја.¹⁹

3. Начин одређивања корисника осигурања

Уговарач осигурања може одредити корисника осигурања на два начина: прецизно по имену или без означавања имена али навођењем елемената на основу којих се може препознати.²⁰ У првом случају корисник осигурања је одређен у другом случају он је одредив. Као корисници осигурања најчешће се јављају блиски сродници: деца, супруг, браћа и сестре и сл. Ова лица се начелно прихватају као корисници осигурања, јер се претпоставља да постоје довољни елементи на основу којих се могу сигурно одредити. Ипак, због могућих промена у току трајања уговора о осигурању живота у корист трећих лица, ЗОО и посебно одређује која лица се сматрају корисницима осигурања у случају када су одредива. Тако је, чл. 957, ст. 3 ЗОО, предвиђено да, ако су као корисници осигурања предвиђени потомци, корист из осигурања припада и онима која су рођена касније (да су рођена у време исплате осигуране суме), а ако је корисник означен са супруг, брачни друг, муж или жена, потребно је да такво лице буде у браку са осигураником у часу наступања осигураног случаја. У стручној литератури се напомиње да се с обзиром да у нашем праву осигурања, уговор о осигурању живота у корист трећег може бити закључен не

¹⁷ Калабић, Д., *нав. чланак*, стр. 33.

¹⁸ Planiol et Ripert, t. XI par Leraigneur, no. 1411; Sicot- Margeat, no 661. Наведено према: Шулејић, П., *Право осигурања*, стр. 487.

¹⁹ Славнић, Ј., Јовановић, С., *Законско регулисање осигурање живота у корист трећег лица у савременом европским правима и праву Србије*, Правни живот, бр. 11/2015, стр. 141.

²⁰ Чл. 26, ст. 3 Општих услова за осигурање живота Компаније Дунав осигурање а.д.о. од 01. 01. 2020.

само за случај смрти осигураног лица већ и за случај доживљења, у напред наведеном случају корисник осигурања треба да је у одређеном статусу у односу на осигурано лице не само у случају смрти већ и у случају његовог доживљења.²¹ Такође, истиче се да треба водити рачуна, да ако је брак осигураног лица после закључења уговора о осигурању разведен или поништен, па се осигурано лице поново ожени, односно уда, корисник осигурања постаје нови брачни друг, под условом да је тај брак у важности у моменту наступања осигураног случаја (смрти или доживљења).²²

Такође, у стручној литератури из области права осигурања поставило се и питање корисника осигурања када је исти одређен појмом «деца» или «потомци». Ово питање нарочито је расправљано у случају када су као корисници осигурања означена деца зачета у време закључења уговора о осигурању и оних која у то време нису била зачета. Према једном мишљењу, будућа, још незачета лица не могу бити корисници осигурања, «јер овде нема субјекта, а права и обавезе без субјекта не могу постојати».²³ Према другом мишљењу, пак, и ова лица могу бити корисници осигурања. Наиме, истиче се да «непризнавање својства корисника овим лицима било би у супротности са вољом уговарача осигурања (који жели да своју децу подједнако обезбеди) и доводило би у неравноправан положај његове потомке. Такође, сматра се, пошто за стварање права корисника неког уговора у корист трећег није потребан његов пристанак приликом закључивања уговора, није потребно ни да оно у том моменту постоји».²⁴ По нашем мишљењу треба претпоставити да је намера уговарача осигурања да осигурањем обезбеди све своје будуће потомке. Ово тим пре ако се уговор о осигурању закључује за случај смрти уговарача осигурања. Овакав закључак нам се чини логичним из разлога што уколико уговарач осигурања жели неке потомке искључити из осигурања он то може учинити увек у полиси осигурања. Овакав закључак постоји и у делу стручне литературе, уз напомену да је у овом случају «услов да у моменту реализације осигураног случаја деца буду рођена или бар зачета».²⁵

Општи услови осигурања живота наших осигуравајућих друштава не помињу изричито зачету али још не рођену децу, али се из одредбе чл. 26, ст. 4 Општих услова за осигурање живота Дунав осигурања а.д.о може закључити да су и ова деца обухваћена појмом корисника осигурања.²⁶

Ако је уговором о осигурању предвиђено да су корисници осигурања наследници или законски наследници уговарача осигурања, иста могу бити

²¹ Сокал, В., *Уговор у корист трећег лица у осигурању*, Осигурање и привреда, бр. 9-10/71, стр. 133.

²² Исто.

²³ Николић, Н., стр. 177.

²⁴ Лукић, Ж., *Уговор о осигурању живота*, Београд 1930, стр. 78.

²⁵ Шулејић, П., *Право осигурања*, стр. 489.

²⁶ У чл. 26, ст. 4 наведених услова се каже: „Када су за корисника одређена деца или потомци, корист припада и онима која су рођена доцније“.

корисници осигурања под условом да тај статус (наследника или законских наследника) имају у тренутку смрти уговорача осигурања. Овде треба подсетити да је израз наследник само начин одређивања корисника осигурања, те да није реч о стицању права по основу наследства. Из тих разлога, није неопходно да се ова лица и прихвате наследства да би стекла право на осигурану суму. Она право на осигурану суму стичу као сопствено и непосредно право на основу уговора о осигурању у њихову корист.²⁷

4. Ко може бити одређен за корисника осигурања

Корисник осигурања може бити свако лице које има правну способност, па и оно које у моменту закључивања уговора о осигурању није рођено.²⁸ Међутим, корисник осигурања треба да постоји у време остварења осигураног случаја. Ипак, при одређивању корисника осигурања, води се рачуна да се одређивањем корисника осигурања не вређају добри обичаји и моралне норме. Тако, на пример, у француском праву, сматра се супротно добрим обичајима означавање конкубине као корисника осигурања и оглашава ништавом таква одредба уговора, док сам уговор остаје на снази и производи правна дејства у корист наследника уговорача осигурања.²⁹

Ако корисник осигурања одређен уговором о осигурању умре пре наступања осигураног случаја, а нови корисник није одређен, онда осигурана сума припада уговорачу осигурања, односно његовим наследницима. Иста је ситуација и када корисник осигурања изјави да не прихвата корист која је за његов рачун уговорена, што разуме се он може учинити из разних разлога.³⁰ Сматра се да у том случају корисник осигурања није ни био одређен, па корист из уговора не припада његовим наследницима него имовини уговорача осигурања.

Наш ЗОО изједначава случај када корисник осигурања умре пре смрти осигураног лица са случајем када уговором о осигурању није одређен корисник осигурања. Тако према чл. 963, «када лице које је без накнаде одређено за корисника осигурања умре пре доспелости осигуранице главнице или ренте, корист из осигурања не припада његовим наследницима, него наредном кориснику, а ако овај није одређен, онда имовини уговорача осигурања». Дакле, у случају када је корисник осигурања одређен без накнаде, сматра се да је уговорач осигурања уговорио у своју корист, тј. за своје наследнике, а ако нема других корисника осигурања. Сматра се да корисник осигурања који је у овом случају умро да није ни постојао, па се његови наследници не могу позивати на

²⁷ Шулејић, П., *Право осигурања*, стр. 490.

²⁸ Пак, Ј., *Осигурање живота у упоредном праву*, Парнични, извршни поступак, накнаде штете и осигурање, Будва, 2006, стр. 425.

²⁹ Scot-Margeat..., стр. 318. Наведено према: Шулејић, П., *Право осигурања*, стр. 488.

³⁰ Перовић, С., *Облигационо право*, Београд, 1986, стр. 438.

право из осигурања. Уколико, је пак, корисник осигурања који је умро пре доспелости осигуране суме био одређен уз накнаду, његови наследници имају право на осигурану суму која би њему припадала, јер је он на њу стекао право у моменту закључивања уговора (чл. 960, ст. 2 ЗОО).

5. Сагласност осигураног лица да буде обухваћено осигурањем у корист трећег лица

Ако се осигурање односи на живот неког другог лица (осигурано лице), а не на живот уговарача осигурања онда је за одређивање корисника осигурања потребна и његова писмена сагласност (чл. 957, ст. 2 ЗОО). Сагласност осигураног лица о одређивању корисника осигурања треба да је дата у моменту одређивања корисника или бар у моменту када корисник сазна за уговор у његову корист.³¹ Ово правило је у складу са основним правилом у осигурању лица, према коме је потребно избећи шпекулацију са животима других лица. Сагласност осигураног лица потребна је не само за закључивање уговора са одређеним корисником осигурања, већ и за сваку каснију промену (промена корисника или опозивање корисника осигурања).

Одредба чл. 957, ст. 2 ЗОО когентног је карактера и непоштовање прописаног правила повлачи апсолутну ништавост уговора о осигурању.

6. Време и форма одређивања корисника осигурања

Корисник осигурања може бити одређен у време закључивања уговора о осигурању, када се то констатује у полиси осигурања,³² а може бити одређен и касније тестаментом на пример (чл. 957, ст. 1 ЗОО). Када се корисник осигурања одређује у време закључивања уговора, што је најшеће случај, правило је да се то чини у полиси осигурања. Међутим, ако се одређивање корисника осигурања чини касније (у току трајања осигурања), онда се то чини посебним актом (писмена изјава, додатак полиси и сл.) или преносом саме полисе, индосаментом, уколико је иста по наредби.³³ Ако се пренос полисе врши индосаментом, онда да би исти био пуноважан потребно је да садржи име корисника, да је датирана и да је потписана од стране индосанта.³⁴ Битно је напоменути да када је корисник осигурања одређен тестаментом, изјава учињена у тестаменту не представља располагање имовином за живота за случај смрти, него уговор у корист трећег, којим се корисник осигурања може користити и када се одрекне од наследства.

³¹ Лукић, Ж., *Уговор о осигурању живота...*, стр. 78.

³² Селимовић, Ј., *Уговор о осигурању живота*, Зборник радова Економског факултета у Сарајеву, бр. 28/2008, стр. 322.

³³ Филиповић, А., *Право осигурања*, 2003, стр. 325.

³⁴ Сокал, В., *Осигурање у корист ...*, стр. 154.

Ни у једном од наведених случајева «није потребно да буде присутна сагласност корисника, нити да о томе буде обавештен осигуравач, као што ни документ у коме је корисник одређен не мора бити предат, па чак ни познат кориснику».³⁵

7. Обавештавање осигуравача о кориснику осигурања и о промени корисника осигурања

Одређивање као и промена корисника осигурања сматра се једностраним актом уговарача осигурања, па се из тих разлога сматра да сагласност осигуравача у том смислу није потребна да би ово одређивање било пуноважно. Ово питање међутим, није без значаја и за осигуравача. Наима, уколико осигуравач у моменту када је извршио исплату осигуране суме није знао нити је могао знати (био је савестан) да је неко друго лице након закључења уговора о осигурања одређено за корисника осигурања (тестаментом или неким другим правним послом), он се ослобађа обавезе из уговора. Корисник осигурања може да захтева повраћај исплаћене осигуране суме, али од лица коме је осигурана сума исплаћена (чл. 965 ЗОО). Условима осигурања живота осигуравајућих компанија се ипак предвиђа да све изјаве уговарача осигурања треба да буду достављене осигуравачу пре настанка осигураног случаја да би га обавезивале.

8. Опозивање корисника осигурања

Опозивање корисника осигурања уређено је најпре општим правилима облигационог права, а и посебним одредбама којима је уређен угорор о осигурању живота у корист трећег лица. По општем правилу облигационог права (чл. 150, ст. 1 ЗОО) уговарач користи за трећег може је опозвати или изменити све док трећи не изјави да прихвата оно што је уговорено у његову корист. Отуда и уговарач осигурања може да опозове одредбу о користи трећем све док корисник не изјави на ма који начин да је прима, када она постаје неопозива (чл. 959, ст. 2 ЗОО). Опозивање користи је лично право уговарача осигурања и то његово право не могу вршити ни његови законски наследници нити његови повериоци (чл. 959, ст. 1 ЗОО). Иако је одредба о опозиву корисника осигурања након прихватања користи од стране лица у чију је корист осигурање уговорено у начелу неопозива, у извесним, законом прописаним случајевима она се може опозвати.

У погледу могућности опозива уговорене користи за треће лице, код уговора о осигурању живота у корист трећег лица прави се разлика између ситуације када се опозив чини пре него што корисник изјави да уговорену

³⁵ Шулејић, П., *Право осигурања*, стр. 489.

корист прихвата и ситуације након што корисник изјави да уговорену корист прихвата.

Према општим правилима за уговор у корист трећег лица изјава корисника о прихватању користи коју је за њега уговорило неко друго лице има дејство претварања опозивог права у неопозиво. С аспекта уговора о осигурању у корист трећег лица, све до момента док се не оствари осигурани случај уговарач осигурања може да располаже правима из уговора и да мења корисника осигурања. С тим у вези, код уговора о осигурању живота у корист трећег лица, опозив се може учинити све док корисник осигурања не изјави да корист прихвата, али најкасније до наступања осигураног случаја. По правилу, ова два момента у пракси се поклапају, али је разумљиво да ако је уговором предвиђено да је осигурани случај смрт уговарача осигурања, његовом смрћу (наступањем осигураног случаја) по природи ствари он не може тада вршити опозив.

Што се тиче опозива уговорене користи после њеног прихватања од стране лица у чију је корист уговорена, ЗОО је прописано да се иста може изузетно опозвати у два тачно одређена случаја. То је према чл. 959, ст. 3 ЗОО могуће ако је корисник осигурања покушао осигураника и ако је корист уговорена без накнаде, а стекну се услови за опозив поклона.

У првом случају (у случају покушаја убиства осигураника) уговарач осигурања може извршити опозив осигурања у односу на корисника осигурања без обзира да ли је осигурано лице сам уговарач осигурања или постоји и друго осигурано лице- лице које није уговарач осигурања. У закону не постоји рок у коме уговарач осигурања може да опозове корист у случају покушаја убиства уговарача осигурања, односно осигураног лица, али се у стручној литератури сматра да «је уговарач који остави да протекне извесно време и настави са плаћањем премије, опростио кориснику и одрекао се од права на опозив користи коју је за њега уговорио».³⁶ Ако је пак, корисник осигурања извршио убиство осигураног лица, онда је лишен сваког права из уговора о осигурању, па и права из математичке резерве.³⁷

³⁶ Исто, стр. 494.

³⁷ Под математичком резервом у праву осигурања означавају се средства која уствари представљају вишак премије у односу на ризик који осигуравач носи у првим годинама осигурања. Наиме, по логици ствари код осигурања живота, односно по ризику који је обухваћан осигурањем изгледа да би требало да се премија током трајања осигурања повећава, будући и да се ризик повећава са повећањем година живота осигураног лица. Међутим, у осигурању живота то није случај, већ се по правилу премија одређује као стална вредност за читав период трајања осигурања. Пошто је у првим годинама осигурања ризик наступања осигураног случаја знатно мањи у односу на касније године, та чињеница указује да је уствари у првим годинама осигурања висина премије несразмерна ризику (цена премије је знатно већа). Управо тај вишак премије који се прикупља у првим годинама осигурања живота у праву осигурања означава се као средства математичке резерве (јер се математички израчунава).

У другом случају (када је уговорено осигурање у корист трећег без накнаде), када је корист из осигурања за треће лице један вид поклона, опозив се може учинити ако се стекну општи услови за опозив поклона. То су пре свега велика непажња-неблагодареност према уговарачу осигурања, па и неком њему блиском лицу, или у случају да уговарач осигурања остане без довољно средстава за живот.

У вези са опозивом одредбе о користи осигурања у случају када је уговорено без накнаде (у виду поклона), поставља се питање да ли корисник који је евентуално примио корист треба да врати само исту или треба да врати само износ који је једнак премијама које је платио уговарач осигурања. По једном мишљењу «само премије представљају корист-поклон који је уговарач осигурања учинио кориснику, јер је само тај износ изашао из његове имовине без обзира када је корист примљена.»³⁸ По другом мишљењу, ако је до опозива користи дошло пре наступања осигураног случаја, онда корисник осигурања губи сва права на осигурану суму, а ако се то догодило после осигураног случаја, а корисник осигурања је наплатио осигурану суму, дужан је да врати само износ премија које је уговарач осигурања платио.³⁹ По трећем мишљењу, сматра се да корисник осигурања у сваком случају треба да врати износ осигуране суме.⁴⁰

Што се тиче начина опозива корисника осигурања, он може бити опозван на изричит начин-изјавом о опозиву, или пак посредно одређивањем новог корисника, али и на било који други начин којим се јасно изражава воља уговарача осигурања да жели да опозове корисника осигурања. За пуноважност опозива није неопходно да корисник осигурања буде обавештен а исто важи и у погледу обавештавања осигуравача. Ипак, када је реч о информисаности осигуравача, Условима осигурања се ипак захтева да о промени корисника осигурања о томе буде информисан и то у писменој форми.⁴¹ Ово је и разумљиво с обзиром да уколико осигуравач не би био информисан (обавештен) да је дошло до опозива, односно промене корисника осигурања, он би у случају исплате осигуране суме раније одређеном кориснику био ослобођен сваке обавезе (чл. 965, ст. 1 ЗОО).

У вези са опозивом корисника осигурања треба истаћи још две чињенице: у случају да је одређен нови корисник осигурања, он ступа на место ранијег корисника осигурања и њему припадају права из уговора о осигурању; у случају да је опозив корисника осигурања извршен али није одређен нов корисник осигурања, онда је корисник осигурања сам уговарач осигурања, тако

³⁸ Лукић, Ж., *Уговор о осигурању живота...*, стр. 111.

³⁹ Picard-Besson.... стр. 712.

⁴⁰ Planiol... стр. 1401. Наведено према: Шулејић, П., *Право осигурања*, стр. 494, фуснота 1295.

⁴¹ Чл. 16, ст. 3 Општих услова за осигурање живота Компаније Дунав осигурање а.д.о. од 01. 01. 2020.

да се осигурана сума исплаћује њему (за случај да је уговорено осигурање за случај доживљења) а ако је осигурање уговорено за случај смрти, осигурана сума припада његовим наследницима. У овом случају, обавеза осигуравача остаје непромењена и он је обавезан на исплату осигуране суме, било уговарачу осигурања (ако је жив) било његовим наследницима, у случају да је осигурање закључено за случај смрти.

Има мишљења да опозив може бити и делимичан, а то је случај «када се уз већ одређеног корисника осигурања именује још један или више корисника. У том случају треба тачно одредити њихово учествовање у расподели осигуране суме, јер се у противном дели на једнаке делове».⁴²

9. Правни положај корисника осигурања

Корисник осигурања не мора давати посебну изјаву о прихватању користи из осигурања. Довољно је да се не изјасни да корист одбија.⁴³ Његово право на корист из осигурања је већ настало у моменту закључивања уговора о осигурању у његову корист, а изјава о прихватања користи има само значај учвршћивања тог права, «појачава дејство уговора тако да је сада извесно да ће се корисник користити својим правом из уговора, и што оно више не може бити опозвано,⁴⁴ осим у законом прописаним случајевима. Законом није предвиђен неки рок у коме корисник треба да се изјасни да корист прихвата, он то може учинити све док не буде опозван. Изјава о прихватању користи може бити дата и после наступања осигураног случаја. Из овога произилази да корисник пре смрти осигураног лица не мора ни да зна да је њему намењена нека корист у случају смрти одређеног осигураног лица.⁴⁵ Ово може имати и добру страну у смислу евентуалне злоупотребе од стране корисника осигурања према осигураном лицу (намерно проузроковање смрти на пример). Прихватање користи из осигурања може бити учињено у било којој форми. У француској судској пракси као знак прихватања користи из осигурања сматрају се и одређене радње и понашања корисника осигурања које представљају несумњиву намеру да корист прихвата, као на пример: »учешће корисника у преговорима између уговарача и осигуравача, цедирање или залагање користи из уговора које он врши, стално поседовање полисе у којој је означен као корисник осигурања, плаћање премије уместо уговарача осигурања, обавештавање осигуравача о осигураном случају».⁴⁶ За разлику од

⁴² Марков, М., *Уговор о осигурању живота у корист треће особе-корисника осигурања*, Осигурање, бр. 1-2/1998, стр. 7.

⁴³ Сокал, В., *Правни положај корисника...*, стр. 32.

⁴⁴ Лукић, Ж., *нав. дело*, стр. 115-116.

⁴⁵ Шуледић, П., *Правни положај корисника осигурања*, Правни живот, бр. 10/1998, стр. 949.

⁴⁶ Наведено према: Шуледић, П., *Право осигурања*, стр. 491, фуснота 1286.

ситуације док је уговарач осигурања жив, када његови наследници немају могућност опозива или неког другог утицаја на одлуку корисника осигурања у погледу прихватања користи из осигурања, након његове смрти, наследницима је законом признато право да утичу на корисника осигурања да се у одређеном року изјасни да ли прихвата или не корист из осигурања. Наиме, чл. 959, ст. 4 ЗОО предвиђено је да се сматра да је «корисник одбио намењену му корист, ако се после смрти уговарача осигурања на позив његових наследника не изјасни у року од месец дана да је прима». Корисник се међутим, и сам може одрећи користи из осигурања, тако што ће одбити да исту прими. Изјава о одрицању има правни значај у смислу да се сматра да корисник није ни постојао. У том случају, ако је уговарач осигурања још жив корист из осигурања припада њему. То је јасно предвиђено одредбом чл. 152 ЗОО у коме се каже: «Ако трећи одбије корист која је уговорена за њега, или је уговарач опозове, корист припада уговарачу, ако што друго није уговорено или не произилази из природе посла». Ако уговарач осигурања није жив корист припада његовим наследницима.

Код уговора у корист трећег важи општи правни принцип да такав уговор ствара непосредан правни однос у корист трећег према дужнику. Овај принцип јасно је дефинисан одредбом чл. 149, ст. 1 ЗОО према коме: «Кад неко уговори у своје име потраживање у корист трећег, трећи стиче сопствено и непосредно право према дужнику ако није што друго уговорено или не произилази из околности». Код уговора о осигурању живота у корист трећег овај принцип је конкретизован одредбом чл. 960, ст. 2 ЗОО у коме се каже: «Право на осигурању своту има само корисник, и то од самог закључења уговора о осигурању, и без обзира на то како је и када одређен за корисника, и без обзира да ли је изјавио своје прихватање пре или после смрти осигураника, те се може обратити непосредно осигуравачу са захтевом да му се исплати осигурана свота». У овом случају се дакле, корисник осигурања не појављује као правни следбеник уговарача, као што је то на пример његов наследник или цесионар. Његово право је изворно, оно настаје за њега, самим закључењем уговора. «Он не прима корист из уговора уместо другог него као своју, за себе».⁴⁷

Друга карактеристика уговора о осигурању у корист трећег огледа се у условљености права корисника осигурања уговором између уговарача (стипуланта) и обећаваоца (промитента). Иако је у питању сопствено и непосредно право корисника осигурања, оно је одређено и по свом домаћају и по својој садржини уговором закљученим између уговарача осигурања и осигуравача: уговарач осигурања је тај који одређује висину осигуране суме, који испуњава обавезе из уговора (нарочито плаћање премије), који одржава уговор на снази и који га на крају може раскинути. Из овога произилази да право корисника осигурања постоји само уколико постоји и уговор у његову

⁴⁷ Глинтић, М., *Правна природа права на исплату осигуране суме*, Београд, 2019, стр. 124.

корист и само у оквиру и у границама које му одређује тај уговор. Другачија је ситуација ако је право корисника одређено као неопозиво, што је предвиђено у неким правима и што је реткост, док је опозивост правило па у сумњи га тако треба и тумачити.

Такође, особина овог права корисника јесте да је исто одложно до наступања осигураног случаја. Стога да би корисник могао да оствари ово своје право из уговора о осигурању потребно је да кумулативно буду испуњени следећи услови: 1/да је наступио осигурани случај; 2/да право до наступања осигураног случаја није опозвано; 3/да је корисник осигурања прихватио корист из осигурања; 4/да је корисник осигурања жив у моменту наступања осигураног случаја.⁴⁸

Све до наступања осигураног случаја правом из осигурања у корист трећег лица може да располаже једино уговарач осигурања. Тако он може да уступа или залаже своја али и корисникова права, што укључује и право да промени или опозове корисника осигурања.

С друге стране и корисник осигурања има одређена права и пре наступања осигураног случаја али под одређеним условима. Прво потребно је да је прихватио корист која је за његов рачун уговорена; уговарач треба да се сагласи са преношењем права, било клаузулом у полиси било на посебан начин (посебном изјавом), потребна је и сагласност осигураног лица (у случају када је осигурани лице различито од уговарача осигурања); пристанак уговарача осигурања и осигураног лица морају бити дате у писменој форми. То је изричито прописано одредбом чл. 962 ЗОО према коме: «Своје право на осигурану своту може корисник пренети на другога и пре осигураног случаја, али му је зато потребан писмени пристанак уговарача осигурања, у коме мора бити наведено име лица на које се право преноси, а ако се осигурање односи на живот неког другог лица, потребан је исти такав пристанак и тог лица».⁴⁹

Према општим правилима која се примењују за уговор у корист трећег, обећавалац може истаћи трећем све приговоре које има према уговарачу по основу уговора којима је уговорена корист трећем. Када се ово правило «преведе» на уговор о осигурању живота у корист трећег лица и осигуравач може кориснику осигурања истаћи исте приговоре које може истаћи и уговарачу осигурања као што су на пример: да је ризик обухваћен уговором искључен из осигурања; да нису плаћене доспеле премије; да нису пријављене околности од значаја за оцену ризика па самим тим и за закључивање уговора, постојање разлога за ништавост или раскид уговора и сл.⁵⁰

⁴⁸ Марјански, В., *Правна природа уговора о осигурању живота*, Нови Сад, 2006, стр. 156.

⁴⁹ Чл. 16, ст. 5 Општих услова за осигурање живота Компаније Дунав осигурање а.д.о. од 01. 01. 2020.

⁵⁰ Миладиновић, З., *Обавезе уговарача осигурања из уговора о осигурању*, Зборник радова: Слобода пружања услуга и правна сигурност, Крагујевац, 2019. стр. 301-317.

Разумљиво је да приговори који не проистичу из уговора којим се ствара право за корисника осигурања, него из неког другог односа уговарача осигурања са осигуравачем не могу се истаћи кориснику осигурања. На пример, приговор компензације са неким потраживањем ван уговора у корист трећег. С друге стране осигуравач може да истакне приговор компензације са потраживањем које има из личног односа са корисником осигурања.

Уговором о осигурању живота у корист трећег лица може бити предвиђено да више лица има статус корисника осигурања. Ако је у питању такав уговор могуће је да уговором није тачно предвиђено колики износ осигуране суме припада сваком од корисника осигурања. У таквом случају се према одредбама ЗОО чини разлика с обзиром на то да ли су корисници осигурања наследници уговарача осигурања или то нису. Уколико су они наследници уговарача осигурања, корист наслеђују сразмерно према наследном делу, ако нису наследници, осигуране суме деле се на једнаке делове (чл. 958 ЗОО).

У упоредном праву срећу се решења (у немачком и пољском, на пример) према коме се у сваком случају када је за кориснике осигурања означено више лица без одређивања њиховог удела у осигураној суми, подела се врши на једнаке делове. Има мишљења у стручној литератури да су оваква решења (где осигурани износи не улазе у наследну масу) правичнија.⁵¹

Као што је напред већ речено, право на осигурану суму припада кориснику осигурања од момента закључивања уговора у његову корист. Из тог разлога тај износ не чини део имовине уговарача осигурања. Због тога ни повериоци уговарача осигурања не могу истицати никакве претензије на овај износ, а нарочито не могу подносити паулијалнску тужбу којим би побијали уговор о осигурању закључен од стране њиховог дужника у корист трећег лица. Закључак је дакле да повериоци уговарача осигурања немају никаква права на осигурану суму уговорену у корист корисника осигурања.

Ипак, ЗОО (чл. 961, ст. 2) у једном случају предвиђају могућност да повериоци уговарача осигурања побијају уговорну одредбу којом се умањује њихова могућност на намирење својих потраживања. Ради се о ситуацији када је премија коју је уговарач осигурања платио код уговора о осигурању живота у корист трећег лица несразмерно велика према његовим могућностима и то у часу када су плаћене и ако се испуне остали услови потребни за побијање дужникових правних послова, повериоци могу захтевати да им се преда део премије који премашује могућности уговарача осигурања. Но, да би успели у спору у овом случају, повериоци морају да докажу да поред несразмерности премије и економских могућности уговарача осигурања, постоје и сви други услови за подношење и успех паулијанске тужбе (на пример, несавесност уговарача и корисника осигурања).

⁵¹ Шулејић, П., *Право осигурања*, стр. 493.

10. Закључак

Осигурање живота у корист трећих лица је једна посебна врста уговора у корист трећег лица, уређена посебним одредбама ЗОО. Одредбе ЗОО које уређују уговор о осигурању живота у корист трећег лица су посебне одредбе у односу на опште одредбе ЗОО којима је начелно уређен уговор у корист трећег. Специфичност овог осигурања је томе што се врло често уместо уговарача осигурања као осигураног лица, појављује треће лице као осигурано лице и што се као корисник/корисници осигурања најчешће јављају лица у блиском сродству са уговарачем осигурања. Због могућих злоупотреба ове врсте осигурања одредбама ЗОО али и Општим условима за осигурање живота осигуравајућих компанија веома прецизно су уређена сва питања која се могу јавити као мотив за злоупотребу овог осигурања, нарочито од стране корисника осигурања. Ово се најбоље види из чињенице да уговарач осигурања корист коју је уговорио за треће лице може исту опозвати и након што је треће лице прихвати, уколико треће лице-корисник осигурања покуша убиство осигураног лица, било да је осигурано лице сам уговарач осигурања или је то неко друго лице. Шта више треће лице-корисник осигурања које је евентуално убио осигурано лице губи сва права па и права из математичке резерве, што је јак механизам за спречавање злоупотреба у осигурању живота, с намером да се из осигурања оставри нека корист.

*Zoran Miladinović, Ph.D.,
Full-time Professor*

INSURANCE OF LIFE IN FAVOR OF THREE PERSONS

Summary

Insurance of life in favor of third parties is more important than the insurance of life in case of death. Moreover, in some rights this type of insurance can be contracted only in the event of the death of the insured person. There are no such restrictions in our insurance law, which means that the same can be agreed in case the insured person reaches a certain age. With this type of insurance, the insured event can be realized on the person of the insurance policyholders or on some other person. The insured person can therefore be the insurance contractor himself and it can also be another person. Considering that in this type of insurance, upon the occurrence of the insured event, the payment of the insured amount is always made to a certain third party beneficiary and that the insurance contract mentions several persons with

different legal status, the insurance contract must clearly define the issues such as clear determination of the beneficiary insurance, what happens if the insurance beneficiary dies before the insured person, or the contractor assures, whether it is necessary for the insurance beneficiary to give his consent to be paid compensation, whether and until when the insurance policyholder can revoke the benefit he has contracted for a third party-beneficiary of the insured, etc. All these issues are mainly regulated by legal provisions, but of particular importance are General Conditions of life insurance of life insurance companies, as the above issues are clearly defined on the basis of experiences that have proven to be open in practice.

Key words: *insurance, life, insurer, insured, insured person, insurance beneficiary, sum insured.*